

Az iráni atomprogram

A BHKK elemző műhelye, szakértőkkel különböző szemszögből elemezte az iráni nukleáris program körül kialakult helyzetet. Deák Péter bevezetőben felvetett kérdéseire próbáltak pontos választ adni az Európai Unió, a terrorizmus, az iszlám világ, iráni, közép- és közel-keleti, biztonság- és katonapolitikai, nemzetközi jogi szakértői a tanácskozáson.

A fő kérdés az iráni atomprogram. Milyen szakaszai voltak eddig, mi vezetett el ahhoz a helyzethez, hogy Irán gyakorlatilag kijelentette: nem működik együtt a Mohamed el-Baradei vezette Nemzetközi Atomenergiaügyi Ügynökséggel (NAÜ). Voltak-e már ennek előzményei, látható jelei korábban, vagy mindez az új iráni vezetésnek köszönhető? Az iráni kérdést mennyiben befolyásolják más, a közelmúltban történt események, melyek mind a nemzetközi közvélemény, mind a politika figyelmét felkeltették? Ilyen a közel-keleti válság, illetve a Hamasz váratlan, földcsuszamlás-szerű győzelme a 2006. január 25-i palesztin parlamenti választásokon, a januári orosz-ukrán gázár vita, illetve az ugyancsak januárban kirobbant Mohamed-karikatúrák leközlése után kitört muzulmán tömegmegmozdulások. Főként a prófétát kigúnyoló rajzok megjelenése utáni, az iszlám világban tapasztalható dühödt, nyugatellenes kirohanások felvetik a kérdést: van-e civilizációk közötti szembenállás?

A világpolitikában, a nemzetközi biztonsági helyzetben tapasztalható újabb feszültségforrások bukkantak fel. Ennek elsődleges eleme az iráni nukleáris program körül kialakult megoldatlan kérdések halmaza. Mi a célja az iráni vezetésnek az atomprogrammal és azzal, hogy nyíltan vállalja a (verbális) konfrontációt a NAÜ-vel és a nyugati világ vezető hatalmaival. Vezethet-e mindez újabb fegyveres konfliktushoz a közel- és közép-keleti iszlám térségben?

A közel- és közép-keleti, biztonság-, katonapolitikai, nemzetközi jogi szakértők részvételével megtartott tanácskozáson a kutatók más kérdéseket is felvetettek. Sokak szerint az alapkérdés nem is az iráni nukleáris program, vagy fegyverkezés megvalósulásában rejlik. Irán elérkezettnek látta az időt, hogy regionális középhatalomból középhatalommá, esetleg nagyhatalommá váljon. Nem biztos azonban, hogy ez csak az atomprogrammal valósítható meg, ám az ennek egyik alapelemévé válhat. Más kérdés, legitim-e, vagy sem. Az is másodlagos, hogy mindez Irán számára a fenyegetés-lehetőség, vagy a lehetőség-fenyegetés percepcióból fakad-e. Elsősorban ürügyről van szó, mely az ország geopolitikai helyzetéből fakad. Irán 70 milliós közép-keleti állam, mely a második legnagyobb olajkinccsel rendelkezik a világon, s a világ negyedik kőolaj kitermelője. Az iráni atomkérdés egyéb iránt koránt

sem olyan súlyos, mint amennyire bizonyos katonai és biztonságpolitikai körök láttatni szeretnék. Ezek azok, amelyeknek az ország nukleáris programja ürügyként szolgál, hogy megakadályozzák a perzsa állam középhatalmi ambícióit. A térségben ugyanis nem egyedülként Iránnak lenne atomfegyvere. Oroszországnak, a poszt-szovjet államok egy részének, Indiának, Pakisztánnak és Izraelnek is van atombombája, bár ez utóbbi hivatalosan még nem ismerte ezt el. A közép-keleti egyensúly a Szaddám-rezim bukása után felbomlott, s Irán felé mozdult el.

Irán közép- és nagyhatalmi ambíciói sokkal régebbre nyúlnak vissza. Ezzel nagyjából mindenki egyetértett, abban azonban, hogy kinek a javára billent az egyensúly mérlege már koránt sem. Vita alakult ki abban is, hogy Mahmud Ahmadinezsád valós veszélyforrás vagy sem. Több szakértő szerint az egyensúly mérlege inkább az Egyesült Államok felé billent el, hiszen katonái jelen vannak Irakban és Afganisztánban is. Mindkét állam határos Iránnal. Ezen felül jelentős flotta állomásozik a Perzsa-öböl térségében. Ahmadinezsád elnök retorikájában élesen bírálja a nyugatot, és Izraelt is, ám az iráni államfőnek kisebb a valós politikai hatalma és döntéshozói képessége, mint amennyire azt bizonyos politikai körök láttatni szeretnék. Az atomprogram különben sem most indult be, hanem már jóval korábban, sőt az amerikaiak már a perzsa sah idején még támogatták is ebbéli kísérleteit. Az iráni nukleáris fenyegetés már csak azért sem valós probléma – legalábbis nem a közeljövő szempontjából – mert még évekre van szükség ahhoz, hogy az urándúsítás terén katonailag is bevethető szintre jussanak el. Ezen felül az a technológiai háttér sem áll Irán rendelkezésére, mellyel hatékonyan célba juttathatná atomtöltettel rendelkező rakétáit. Más részről, ha az ország rendelkezne is azzal az eszköztárral, mellyel atomcsapásra lenne képes, mégsem vetné be atombombáját. A múlt eddigi tapasztalata alapján a nukleáris fegyver csak elrettentésre szolgált, s nem más, mint az erő erőtlensége. Irán tehát – egyelőre – nem jelent valós fenyegetést.

Több szakértő azonban nem így látja. Nemcsak Ahmadinezsád elnök heves nyugat- és Izrael-ellenes szónoklatai, hanem a környező országok, elsősorban Afganisztán irányába tanúsított magatartása is aggodalomra adhat okot. Bár az elnöknek nincs akkora befolyása a döntések meghozatalánál, mint az ország legfőbb vallási vezetőjének, Ali Hamenei ajatollahnak. Az ajatollah Irán tényleges politikai vezetője. De nemcsak Ahmadinezsád személye, hanem maga az iráni rendszer jelenthet veszélyt. Nem szabad elfelejtkezni arról, hogy nem demokratikus államról van szó, s arról sem, hogy a 2003-as rendszerellenes diáktüntetések milyen kegyetlenséggel verték le. Az atomkérdéssel kapcsolatban, Irán egyértelmű üzenetet küldött a világnak. Mivel Irán levette a NAÜ pecsétjeit az atomlétesítményekről, kikapcsoltatta a szervezet térfigyelő kameráit, ezzel gyakorlatilag lehetetlenné tette a nemzetközi

megfigyelést és ellenőrzést. Az üzenet lényege a következő: nem lehet beleszólni abba, hogy az ország mit csinál a határain belül.

Újabb problémát jelentett a Mohamed prófétát kigúnyoló rajzok megjelentetése. Egyértelmű, hogy az ország kihasználta a dán lapban, a Jyllands-Postenben leközölt és több európai ország által újra kinyomtatott karikatúrák nyomán kirobbant tiltakozóhullámot, s gerjeszti is az elégedetlenséget a muzulmánok körében. Ez újabb bizalmatlanságot keltett a térségben a nyugat felé. De nemcsak bizalmatlansági, hanem kommunikációs válság is van a „két” fél között.

A diskurzus ezen szakaszában valódi vita alakult ki a felek között. Az egyik oldal a huntingtoni elmélet, azaz a civilizációk közötti összecsapás fontosságát emelte ki, míg a másik a pusztán gazdasági érdekek ütközésében látta a konfliktus valódi okát. A civilizációs elmélet alátámasztására elhangzott két érdekes állathasonlat is, mely a kommunikációs ellentétekre hívta fel a figyelmet. A kutya és a macska azért nem érti meg egymást, mert hasonló jelrendszerük van ugyan, de azt másképp értelmezik: amikor a kutya morog, támadni készül, amikor a macska morog, dorombol, jól érzi magát. Amikor a kutya csóválja a farkát, boldog; amikor a macska teszi, az azt jelenti: támadni fog. A mókus-vakond párhuzam ennél szemléletesebb volt. A mókus arra akarja rávenni a vakondot, jöjjön ki a föld alól, mert onnan nem látni a világot, a vakond ellenben azt mondja: miért menjen föl a magasba, amikor lent biztonságosabb. Ugyanígy nem érti meg a nyugati civilizáció az iszlám világot és fordítva.

Más szakértők szerint azonban szó sincs civilizációk közötti összecsapásról. A kérdés: ki ellenőrzi a jövőben az iráni és a közép-ázsiai – a poszt-szovjet utódállamok – szénhidrogén készletét. Nemcsak a kőolaj és földgáz fölötti, hanem a kereskedelmi utak, egyszersmind a kőolaj- és földgázvezetékek fölötti ellenőrzésért is verseny folyik. Jelenleg a nyugati, illetve a feltörekvő kínai és indiai ipar, nagymértékben függ a kőolajtól és földgáztól. Nyugaton a közelmúltban megtörtént a politikai döntés az alternatív energiaipar kiépítéséről, az alternatív energiahordozók felhasználásáról. Ennek ellenére még mindig óriási harc folyik a szénhidrogén-mezők birtoklásáért. Bár az iráni atomkérdést Baradei az ENSZ Biztonsági Tanácsa elé terjesztette, nem várható, hogy olyan határozat szülessen, melyben a közép-ázsiai ország ellen kemény gazdasági szankciókat léptetnének életbe. Mivel gyakorlatilag csak a kőolajkitermelés és kereskedelem korlátozása érhetne el eredményt (esetleg politikai rendszerváltást) a fekete arany világpiaci ára elképzelhetetlen magasságot érhetne el, mely rossz hatással lenne a világgazdaságra, s ez nem érdeke a BT állandó tag Kínának.

Összegzésként elmondható, hogy az eddig jól bevált válságkezelő módszerek Irán esetében nem hatékonyak. A problémát azonban katonailag nem lehet megoldani, azon felül ez elhibázott lépés is

lenne. Vissza kell térni a tárgyalóasztalhoz. Az unilaterális lépésekkel hosszú távon nem lehet hatékonyan eredményt elérni. Csak multilaterális megoldás képzelhető el. A bizalom helyreállítása felé tett úton az izraeli-palesztin konfliktusban is előrelépést kellene felmutatni mind az Egyesült Államoknak, mind a nemzetközi közösségnek. Olyan új rendszert kell kidolgozni, mely sokkal rugalmasabban foglalkozik a válságövezetek problémájával. Ennek kereteit azonban még nem dolgozták ki. Az iráni atomkérdésnek pillanatnyilag nincs olyan megoldási képlete, mely minden felet kielégítené.